

Žmogaus pasaulio atspindžiai endriejaviškių šnektoje

Algirdas Ruškys

Klaipėdos universitetas

Žemaičių kretingiškių tarmę savaip atspindi **endriejaviškių šnekta**, kurioje bene daugiausia yra leksinio (frazeologinio), taip pat morfologinio kalbos lygmens savitumų. Galima pastebėti, kad žemaičių endriejaviškių leksika, kaip apskritai visa lietuvių kalbos leksika, kūrėsi ir plėtojosi nepaprastai veikiama pasaulio ir žmogaus būties gyvybinio tarpusavio ryšio filosofijos. Akivaizdžiai matyti, jog pasaulio ir jame gyvenančio žmogaus apibūdinimas – tai centrinė žemaitiško kalbėjimo, iškalbėjimo, žodžiavimosi, pamėgdžiojimų ir net tikrovės mistifikacijos ašis. Panašiuose kalbos pavyzdžiuose tikrovė neretai interpretuojama teikiant perkeltinius jos pavidalus, gilinantis į daiktų ir reiškinių tarpusavio priežastinius ryšius. Kalbos formos liudija nepaprastą atidą atskiriems net ir smulkiausiems tikrovės fragmentams.

Iš žemaičių endriejaviškių šnektos lobyno būtų galima išskirti vieną esmingiausių leksinių semantinių tipologinių grupių – tai leksiką, apibūdinančią žmogų ir atspindinčią socioetinį žmogaus pasaulį (medžiaga šiam tyrinėjimui teikiama iš šio straipsnio autoriaus sukauptos „Žemaičių endriejaviškių šnektos žodyno“ kartotekos; daugiausia pavyzdžių įdėta iš Žemgulių k., taip pat teikiama pasakymų, kurie iš Endriejavo apylinkių įrašyti akademiniam Lietuvių kalbos žodyne). Gyvosios kalbos pavyzdžių „Žemaičių endriejaviškių šnektos žodynui“ daugiausia yra pateikę kalbėtojai: Barbora Matutienė (1898–1980), kilusi iš Endriejavo valsčiaus Tickinų kaimo, iki 1970 m. gyvenusi Antkopčio kaime, o nuo 1970 m. iki mirties – Žemgulių kaime; palaidota senosiose Endriejavo kapinėse); Bronislava Ruškienė (gim. 1922 m.), gyvenanti Endriejavo miestelyje, kilusi iš Antkopčio kaimo ir 58 metus gyvenusi Žemgulių kaime); Juozas Ruškys (1906–1977), visą gyvenimą gyvenęs Endriejavo valsčiaus Žemgulių kaime; palaidotas senosiose Endriejavo kapinėse); Aniceta Griušienė (1911–1994), kilusi iš Endriejavo valsčiaus Žadeikių kaimo, visą gyvenimą gyvenusi Žemgulių kaime; palaidota Laugalių kapinėse); Aleksas Mažeika (1915–2001), kilęs iš Kontaučių kaimo, apie 60 metų pragyvenęs Žemgulių kaime; palaidotas naujosiose Endriejavo kapinėse). Šiame straipsnyje vartojami sutrumpinimai analogiški toms sutrumpinimų formoms, kurios taikomos akademiniam Lietuvių kalbos žodyne bei įvairiuose kalbiniuose tyrinėjimuose.

Kalbinė medžiaga straipsnyje pateikiama be fonetinės transkripcijos ženklų, siekiant, kad ją lengviau būtų galima pažinti ir suprasti kiekvienam šio leidinio skaitytojui.

Straipsnyje atlikto *tyrinėjimo tikslas* yra nustatyti socioetinį žmogaus gyvenimą įprasminančios žemaičių endriejaviškių leksikos ir frazeologijos vartojimo dėsningumus. Straipsnio autorius, remdamasis autentiška, natūralioje tarmės aplinkoje surinkta medžiaga, kelia *uždavinį* atlikti būdingesnių leksinių-semantinių grupių semantinius tipologinius tyrimus, aprašyti būdingąją tarmės leksiką ir frazeologiją. Tyrimams pasitelkiamas *semantinės tipologijos metodas*. Tyrimų rezultatai iš es-

mės grindžiami dar niekur neskelbtos žemaičių endriejaviškių šnektos semantinė tipologine analize.

1. Leksika ir frazeologija, apibūdinanti žmogaus išorę

1.1. Kūno sudėjimas

Šioje leksinėje semantinėje grupėje viršų ima leksika, skirta žmogaus kūno sudėjimui apibūdinti. Aiškiai matyti vadinamoji dualistinė pastabumo sąmonės tvarka: žmogaus išorė vertinama teigiamybės ir neigiamybės priešprieša. Opozicinio modelio *stambus (didelis, storas, riebus)* ↔ *menkas (mažas, plonas, sudžiūvęs)* įtvirtinimui kalbėtojo sąmonėje pasitelkiama ši būdingoji leksika ir frazeologija:

1.1.1. „stambus (storas, riebus)“: *drūktas, -a* adj. (3): *Jergau, ana bova paardaug drūkta. Tuoki drūkta y, ka pro dorės naįtelp; drūktumas* sm. (2): *Na tuo drūktoma, kėik ons y seergos; drūktybė* sf. (1): *Vo drūktybė, vo jeergotmaarėjė; drūktsubenis, -ė* adj., smob. (2) kas storu užpakaliu: *Y tuokėi anėi drūktsobenee; dugnolio nebeatkelti* apie storą: *Veiziek, dognuolė nabatkel, kas anuos y par stuoroms; dvišakas, -a* adj. (1): *Spronds ont dvėšaks* (apie storą sprandą). *Sobėnaalė y dvėšaka* (apie storą užpakalį); *derlus, -i* adj. (4) apie apkūnų, sveiką: *A to buobas naatori tuokiuos deerliuos? No, deerlos vaaks. Vo ta mažuoje tuoki deerli; gyvas lašinys: Jug ana gyvos lašėnys; lašiniai apeiti: Nee bapeen, y vėsa teep lašėnees apeejosė, kam reek tėik jiestė; iš mudos išėiti: Y teep stuora, iš moduos išeejosė; pilvo nebepaneša: Isėjiedė, tėkraa, pėlva nabipaaneš; pilvu varinas: Een teep pėlvo varėna; pilvainis* scom. (1): *Al' ana y tuokė pėlvainis; pilvūzas, -ė* adj., smob. (2): *Bova tuoks pėlvūzos, ka naklausk. Esi gers pėlvūzos i to (juok.); platsubenis, -ė* adj., smob. (2): *Anėi vėsi, anų vėsa ta pamėlėjė (giminė) y platsobenee; riebulinis, -ė* adj., smob. (2): *No esi rėibolėnis (juok.); riebulis, -ė* adj., smob. (2): *Vaaks – kuoks y rėibolis; riebybė* sf. (1): *Vo rėibybė anuos, vo jeergotmaarėjė; tešla* sf. (4): *Ana kap ruožė žyd, rėibi kap tešla; eiti į storį ir į korį* tapti apkūniam: *Jau to, Jedzelė, eeni į stuorį ėr į kuorį.*

1.1.2. „stambus (stuomeningas)“: *arklys* sm. (3) prk. apie stambų vyrą: *Vai-kee jau y cieli arklee, laigu een ož tieva dėrbtė; didelis, -ė* adj. (3b): *Je, tuoks dėdėlis žmuogos, anam y sunkee goliėtė [siauroje lovoje]; mūras* sm. (1): *Vyraa kap mūraa; pastambys, -ė* adj. (3b): *Vo tas vyrs anuos y pastambys; sutikęs, -usi* adj. (1): *Y teep vėsos sotėkis [kūnas]. Y teep vėsa sotėkosė, pėršinga (krūtinga).*

1.1.3. „menkas (mažas)“: *gaidaitis (viščiukas)* sm. (1) ppr. sakoma apie vaiką: *Gaidaatis esi, i vėskas; vištalis* scom. (2): *Vėštalis daa tuoki tabibova, kon ana so žanatvė (vedybomis) [darys]. Eek, esi to vėštalis daa tievou stėngtė (prieštarauti, priešintis); varnikė* sf. (2) dem.: *Eek to, varnikė mona mažuoje* ppr. sakoma dukrai ar žmonai; *zylikė* sf. (2): *Eek to, zylėkė; kėkštūtis* scom. (1) apie smulkaus sudėjimo moterį: *Mažėlėkė kap kiekštūtis ta vaaks; stirnikė* sf. (2): *No to mona stėrnėkė, mažėelė, tėkraa; kaulinis, -ė* adj., smob. (2): *Al' tuoki kaulėnė, ana vėsos mumis pragyvėns. Buobą (žmoną) ton toriejė mažą kaulėnelė tuokė. A ta kaulėnė ontāa, vo met vo met (sunkiai eina); tėvas, -a* adj. (3): *O teep sodžiūvis, sprondālis tėvs; pasmulkys, -ė* adj. (3b): *Pasmolkie tabova muotrėškūtis. Ta vaaks tuoki pasmolkie; striubkis, -ė* adj. (2) apie

smulkaus sudėjimo žmogų: *Striobkis ér tuoki y; vabalas scóm.* (3b): *Eek to, vabalé, eek to šalén* sakoma įpykus.

1.2. Metaforinė raiška, pagrįsta realiai įvardijamu spalvos požymiu

1.2.1. Kūno (plaukų) spalva

Daugiausia užrašyta kalbos pavyzdžių, kuriuose kalbama apie šviesiaplaukį, pražilusį ar juodbruvą žmogų: **balti**, **-sta**, **balo** intr.: *Teep jau pradiejé balté. Balsti balsti, maželi, i to; baltiejus* adj., scóm. (2) apie šviesiaplaukį: *Kuoks y baltiejós. Ér aš jau eso gera baltiejós juok.* kalba apie savo žilus plaukus pagyvenusi moteris; **baltplaukis**, **-é** adj. (2) apie šviesiaplaukį: *Mona vaakaa vési y baltplaukee; baltuonelis, **-é** adj. (2) dem. apie pražilusį: *O ka veedo abodo jau baltounelee; cidabrinelį sulaukti (turėti)* pražilti sulaukus senatvės: *I veedo jau cédabrenelį solaukiev. Vo déina po déinuos važiousam (mirsim), jug jau toram cédabrenelios; žilelis, **-é** adj. (2) dem.: *Želeelis bie, jeergau, – vési besam želelee; žilę braukti* pražilti: *No vo, jau želé braauku; juodelis, **-é** adj. (2) dem. juodbruvus: *Muotrėšką (žmoną) ton tuoké joudeelė toriejé; sabalas* sm. (3b): *Jouds y kap sabals, aakės blėzg.****

Randame pasakymų, skirtų ir kaštoniniams arba raudoniems plaukams apibūdinti: **geltas**, **-a** adj. (4): *Plaukelee geelti, ta borneelė tuoki apvali; raudonplaukis, **-é** adj. (2): *I ka tēi vaakaa vési rauduonplaukee.**

1.2.2. Kūno (veido, akių) spalva

Šiai mikrosemantinei grupei galima skirti pasakymus, kurių lekseminė raiška siejama tiek su achromatinių (**balta**, **juoda**), tiek ir įvairių chromatinių spalvų (**geltona**, **raudona**, **mėlyna**) ženklais: **balti**, **-sta**, **balo** intr. 2. būti išblyškusiam: *Nobalosé, bareek akeles ožmerkté. Nobalosé tuoki, bornelė siaura teep jau; baltōsios veislės* apie šviesaus gymio žmogų: *Kon to padarysi, ka ana yr baltuōsės veislės; apnašas* kuo apnešta, apsitraukę (ppr. apie balsvą, papildėjusį veidą) sm. (3b): *Mergelka, jee so vyrėško (vyriškiu, vyru) gol, y teep kap so aapnašo. Parejuom iš tuo lauka vési joudi kap velnee. Esi jouds, gausi lįsté į prūda; júoduoti* intr. pajuosti: *I bova jau tuoks pajoudavis, jau senee seergos. Kuoks y baaugos, vėsos pajoudavis; vamboulė* sf. (1): *Tuos akėkės kap tik vomboulėkės, joudas tuokės, spindontės.*

Krenta į akis tai, kad pasakymai, kurių lekseminė raiška siejama su chromatinių spalvų pavadinimais, iš esmės atspindi įvairias būsenas:

a) emocinę jaudulio (drovumo, gėdos) būseną (**raudonas**, **-a**; (**pa**)**raudonuoti**; **nudegti**): *Ka ton vaaikį (vaikina) pamaté, teep palėka rauduona, kap nodeegosé, tēik sarmatėjuos. Ana rauduonou, ana nądrees (nedrįsta). Vo parauduonaava, kap pasakiau;*

b) organizmo patologinę būseną (**geltonas**; **pagelsti**; **vaškas**; **mėlynas**, (**pa**)**mėlynuoti**; **raudonas**, **raudonelis**, **-é**; **raudonuoti**): *Kap paarvežé iš tuos lėguonenės, nosėgondau, vėsa geltuona kap vašks. Je, y pageltosé, kan (kažin) kas y. Vo jau bova vėsa mielėns, baigies. Paasko pradiejé mielėnouté mielėnouté, i numéré. Y(r) pamielėnavosé, een [liga] anà no šėrdėis. Žondaa rauduoni, tor kaaršté (karščio). Paveizieju, jau vaaks vėsa rauduoneelė bova, borneelė vėsa oždegta [karščio]. Rauduonou, kāmė (kame, kur) y parsėšaldis, biesūtis;*

c) šalčio (*mėlynas, pamėlynuoti; skendinys*) arba karščio (*raudonas; skiauturė*) pojūtį: *Nablėpk į vondėnį, lūpas jau yr mielėnas. Lūpas mielėnas kap skėndėnė papėlvie. Parlieks lioubies nu kalnų so tuom pačiūžuom, pamielėnavosis, paršaalis is į ontrą posė. Paarkaita saulie – borna (veidas) vėsa deg, y(r) rauduona. Rauduons esi kap gaaidė skiautorė.*

1.3. Kūno (kūno dalių) forma

Nusakant kūno (kūno dalių) formą, iš esmės remiamasi vienu koku būdinguoju fragmentu: *apvalburnis, -ė* adj. (2) apie apskritaveidį: *Buoba šėtaa y apvalbornė, ta vaaks tataa tuoki; atkištėnosis, -ė* adj. (2) apie ilganosį: *Nikuokė gražoma, tuoki atkėštėnuosė; aulyś sm. (3) (avilyś): Kuojės y sopotosės (sutinusios) kap aulee. Į vakarą kuojės y kap aulee; blakštėnis sm. (2) apie aukštą liekną: Gyvena če tuoks blakštėnis. I tas blakštėnis bėn bova šloutrėšis; bumbolakis, -ė* adj., smob. (1) kas didelių išsprogusių akių: *Jug to pažėnuojee ton bombuolaki; išverstakis, -ė* adj., smob. (2): *Tuoks išverstaakis bova, baugos i paveizietė; kliškojīs, -ė* adj., smob. (2) kas klišų kojų: *A ni tas klėškuojīs pas anuos nabateen?; kryvalakas* adj., scom. (2) apie kreivą, sukrypusį, šlubčiojantį: *Je, bareek monėi kuokė kryvalaaka [vyro]; kumperza* adj., scom. (1) apie sukrypusį: *Kuoki šėt y kumperza. Veiziek feinį (gražų) vaikį (vaikiną), na tataa kuokį kumperzą; kumpnosis, -ė* adj., smob. (2) kas kumpa nosimi: *Tor tuokė buobą ton saava kumpnuosė. Veelnė, ta kumpnuosė jeem (ima) anon kėitaa (prigriebia); kuprinelis; kuprinukas* adj., scom. (2) apie kuprotą, kuprių: *Vėinaq vaakaq toriejė tuokį koprėnelį. Siovies (siuvėjas) tas bova tuoks koprėnoks; lapausis, -ė* adj., smob. (2) kas nuleipusiomis ausimis: *Kuoks šėt y lapaausis; lėndrė sf. (1) (nėndrė) apie liekną mergaitę: Vo y laiba kap lėndrė; pėmpelė sf. (2) dem.: Mona kuojelės kap pėmpelės bier (apie plonas, sudžiūvusias kojas); trumprietis, -ė* adj. (2) kas trumpų kojų: *Mergelkas tuos anų tuokės trumprėitės; skroblinis, -ė* adj., smob. (2) apie liesą, sudžiūvusį: *Barbės ta muotina kuoki skruoblėnė, kuojės tėkraa kap skruoblaa, – vo ana y sveeka. A ta skruoblėnė, kas ta ont pareen?*

Galima matyti, kad panašiuose pasakymuose asmens išorę charakterizuojamoji leksika daugeliu atvejų atlieka tiek nominacinę, tiek ir pažymimąją (adjektyvinę) funkciją. Prielaida tokiai dvigubai funkcinei paskirčiai yra semantinių fragmentų sandūros, kuriose interferuoja tiek nominaciniai, tiek ir atributiniai požymiai.

2. Leksika ir frazeologija, skirta žmogaus charakterio ypatybėms apibūdinti

2.1. Teigiamos ypatybės

Visų pirma galima pasakyti, kad žemaičių endriejaviškių šnektos žodyne, apibūdinančiame žmogaus teigiamas būdo savybes, leksikos ir frazeologijos pavyzdžių nėra itin gausu. Taip atsitikę dėl to, jog viešoji nuomonė plėtojosi ir stiprėjo turint tikslą sergėtis nukrypimų nuo dorovės normų, laikytis vadinamojo „aukso vidurio“. Tad visa, kas neabejotinai gera, dora ir visiems aiškiai suprasta, atrodė, kelia kuo mažiausiai rūpesčio. Taip šis leksikos ir frazeologijos sluoksnis natūraliai užima kuklesnę vietą nei frazeologija, nusakanti žmogaus neigiamus

būdo bruožus. Beje, šiuo požiūriu žemaičių endriejaviškių leksika ir frazeologija atspindi tokią pat tendenciją kaip ir kitos tarmės ar jų šnektos.

Teigiamiems žmogaus būdo bruožams nusakyti yra pasitelkiama ši leksika ir frazeologija:

a) apie darbštų žmogų: *arklys* sm. (3): *Vėsq omžio dərbau tén kap arklys, vo kon toriejau; darbininkas, -ė* adj., smob. (2): *No y darbėninks. Esi baaisos (labai didelis) darbėninks, Petraali; amžinas (krūvinas) darbininkas: No Pranis, ons yr omžėns darbėninks. Vo Dievė Dievė, – krovėns darbėninks [anas]; brūžauninkas, -ė* smob.(2): *Brūžauninkaa brūžauninkaa, ni švėntuos [dienes] natorat; amžina bitelė: Omžėna bėtelė, trūs i trūs aple nomos; bėgti apie gyvulius* triūsti, daug dirbti: *Muotrėška (žmona) bieq aple gyvulios, o ons šnapšė (degtinė) ger; jautys* sm. (3): *Aš, veelnė, kap jautys variau; plėšikas* scom. (2): *Vo dərb, vo dərb, – tuokė pliešėka, vo jenau; amžinas plėšikas* apie labai darbštų: *Y daa omžėni pliešėkaa, – veiziek, a anėi sied – lek i lek; šuo* sm. (4): *Ontsėtrauksi (vesi) muotrėšką (moterį), i to dərbši kap šou; velnias* sm. (3): *Kas anuo y kap iš velnė darbštoms* (apie labai darbštų);

b) apie gero būdo žmogų: *aukselis* adj. scom. (2): *Monėi vėsi y geri: aš tas muotrėškuosės (moteris) vadėno aukselees, vo vyrėškūsios (vyrus) – cėdabrelees; auksinis, -ė* adj. (2): *Nonešk kiaulee jiestė, vò to būsi auksėnis. A žėnaa, – auksėnis vaaks; brangus, -i* adj. (3): *Ons y dėdėlee brongos žmuogos; taikus, -i* adj. (4): *I bovuom taiki, i bova vėsimis geraa; supratingas, -a* adj. (1): *Dėdėlee sopratingi žmuonės, so anaas mylo (yra miela) gyvėntė;*

c) apie guvų, vikrų žmogų: *atnus, -i* adj. (4): *Novaargis žmuogos bova, – vo dabaa y tuoks aatnos; gyvasis cidabras: Tas vaaks y gyvaasis cėdabros, ons jod krot. I šuokėnie kap gyvs cėdabros; mitrus, -i* adj. (4): *Saaka, no mitri muotrėška; beje, šios semantinės grupelės leksika sinonimiškai sąveikauja su kai kuriomis leksemomis, turinčiomis reikšmę „greitas“. Plg.: menturis* sm. (2) (grūstuvus): *Sokas kap mėntoris pu kuošė; žaibas* sm. (3): *Ontonis, ons y greets – žaibs žaibs; lakūnas* sm. (1): *Kon tén so anou – jug y tėkros lakūns.*

Galima pastebėti, jog leksemų *menturis, žaibas, lakūnas* perkeltinė reikšmė įprastai siejama su semantiniu fragmentu „dirbti (lėkti prie darbo)“; žmogaus guvumui, vikrumui nusakyti pasitelkiami ir gamtos gyvių pavadinimai: *stirna* sf. (1): *Teep kap stėrna y greeta;*

d) apie sumanų, protingą žmogų: *didelė galva: Je, vo tén reek dėdėliuos galvuos (proto); gerą galvą turėti: Gerą galvą toriejė, i daktaros išleeda [tėvai]; turėti galvelėje: Teep lėngvee naišėn, tori bėškį (truputį) galvelie torietė; ne vištos galva: Na vėštas galva i Marės vaaka; su galva: Petraatis tas bova dėdėlee so galva; gera kramė: Na kuožnaasis ton padėrbs, daa reek i geruos kraamės; kramė išneša: Vo daa y klausėms, a kraamė išneš; kramė veikia* kas gerai protauja: *Geraa daa, ka kraamė veik; gera kramulkė* sakoma žavintis kieno protingumu: *A žėnaa, gera kramolkė; i protą augti* tapti protingam: *Jug aug i pruošką vaaks; i protą ateiti* susiprotėti: *Jug jau toriejė ėr i pruošką ateetė; protelį gauti* tapti protingam: *Pruotelį jau y gaavis, vėskon žėna; proto imtis* darytis protingam: *Jug inkis pruoša vėinsykį, veelnė; su protu* protingai (ką daryti): *Nal' daryk so pruoša, na tat dabaa [darai];*

e) apie nuoširdų žmogų: *gera širdis (širdelė)* apie geraširdį: *Gera šėrdės, – posiau otį* (utėlę) [dalinti]. *Gera, minkšta šėrdelė – plėka sobėnelė* juok. apie per daug dosnų;

f) apie iškalbų žmogų: *geras liežiuvis*: *Navierėjau* (netikėjau), *gerą lėžiiovį batoris*; *žodžio kišenėje neieškoti*: *Al' jau ons žuodė kėšenie naėiška*;

g) apie pamaldų žmogų: *dievmeldis* scm. (1): *Vo tat dievmeldis daa; dievotas, -a* adj. (1): *Mona moma i dėivuota bova, ėr ė bažnyncė eejė*;

h) apie kantrų žmogų: *kantrus, -i* adj. (4); *kantrumas* sm. (2): *Kontros vargšelis bova, lioub dejous. Y kontri, douk pakajau* (ramybė). *Vo koncės kėntiejė, vo anuo kontroms, veiz i veiz ė akės; pūras* sm. (1) prk. labai (*pūras* psn. javų kiekio matas, lygus 24 gorčiams (2 pūdai): *Daa ožvės jou so tuokees* [būti, dirbti], *kontrybės reek pūraas; penkiasdešimt penkis pūrus* juok. kalbant apie stiprią kieno kantrybę: *Kėik so taas vaakaas reek kontrybės, pėnkėsdešimt pėnkis pūros*.

2.2. Neigiamos žmogaus charakterio savybės

Žmogaus silpnybių, ydų pasaulis – sudėtingas ir painus. Gimtoji kalba žmogaus silpnybių akivaizdoje tampa ir liudytoja, ir teisėja, ir nuoširdi patarėja, kaip išvengti blogio, kaip auginti ir tobulinti gėrio dvasią. Tyrinėdami šio kalbos sluoksnio žemaičių endriejaviškių leksiką, aiškiai matome žodžio reiklumą ir atsakomybę už žmogaus dorą. Galima drąsiai sakyti, kad visa ši leksika yra siejama vienos idėjos – ginti amžinas doros vertybes, stiprinti viešąją nuomonę, skatinti žmogų kalba ir pavyzdžiu saugotis visokiausių šios žemės paklydimų. Ne veltui šio kalbos sluoksnio leksikoje ir frazeologijoje rasime daug pasakymų, kuriems būdinga ironiško kalbėjimo forma. Ironija kartais švelni, subtili, neretai ji kandi, perauganti į satyrą ar pavirstanti tiesiog šaržu, grotesku. Klausydamas panašios kalbos, supranti, kad kitos išeities žmogaus doros gynimo situacija nebeturi, – reikia tiesiu žodžiu įvardyti atpažintą blogybę, ją nuteisti, paliekant žmogui viltį į doros, žmoniškumo kelią. Ir dar. Ši leksika ir frazeologija – tai ištisa žemaičio žmogaus dvasios stiprinimo mokykla, kurios veikiamas augo, brendo ir tvirtėjo aiškus, tiesus, kritiškas ir savikritiškas žemaičio būdas.

Žmogaus neigiamas charakterio savybes apibūdinančioje žemaičių endriejaviškių šnektos leksikoje galima išvelgti keletą žemiau aptariamų dėsningumų.

2.2.1. Neigiamos žmogaus charakterio savybės, įprasminamos gyvių pavadinimais

Leksika ir frazeologija, skirta gyvūnų pasaulį metaforiškai perkelti žmogaus pasauliui, itin įvairi. Plati gyvybės skalė su visomis jos rūšimis ir formomis analitiškam protėvių gyvenimo būdui teikė daug galimybių stebėti, lyginti ir perkelti gyvūnų elgsenos požymius žmogui. Panašiuose pasakymuose akivaizdžiai matyti, jog tikrovė tarsi lūžta kalboje ir įgauna metaforinį turinį, juose ryškėja „*pasaulio poveikis mąstymui ir tikrovės pažinimui*“*. Analizuodami asmens neigiamų charakterio savybių atspindžio leksiką žemaičių endriejaviškių šnekteje, galime skirti keletą šių plačiausią leksinį semantinį spektrą turinčių leksinių (frazeloginių) grupių:

* Gudavičius A. *Etnolingvistika*, Šiauliai, 2000; *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1941–2002, t. 1–20.

2.2.1.1. Gyvūnų pavadinimai

2.2.1.1.1. Laukinių gyvūnų pavadinimai: *lapė* sf. (2) prk. apie gudrų, sukta, mokantį pataikauti žmogų: *Ons širitaas dailėnas kap lapė*. Je, *bakou* (bene kuo) *kas anon paims, godri kap lapė*. *Pri mėškaalė gyvena, atkompee no vėsu, i teep kap lapės; šeškas* sm. (4) apie apsileidėlį, nešvarų: *Y vėsomet nosmėrdės kap šešks; meška* scom. (4) apie rambu: *A to teep kap meška: nee dėrbtė, nee nieka; vilkas* sm. (4) prk. apie grobuonišką: *Kap vėlkaa anoudo apstuo, iš bornuos gruob; vilkas avino kailiu* apie apsimetėlį: *Kuoks če anuo geroms – vėlks avėna kailio apsevėlkės; zuikis* sm. (2) prk. iron. verksnys: *Vo kriuk, ašaras bėrst kap zoikė*.

2.2.1.1.2. Naminių gyvūnų pavadinimai: *arklys* sm. (3) prk. apie kietaširdį: *Nator nikuokiuos geruos šėrdėis – aarklys; arklaširdis, -ė* adj. (2) apie kietaširdį: *Arklašėrdee, veelnee, daugiau nieka; kalė* sf. (2) prk. 1. apie lakstūnę: *A to i lakstaa kap kaalė pu laukos?* 2. apie pasileidusią: *Treesas anuos kap kaalės* (sakoma apie lakstančias su vaikiniais merginas); *karvė* sf. (1) prk. 1. apie ištižėlį, nevikrų: *I to kap karvė ont leda. Kuo če vartaliuojys kap karvė?*; 2. apie verksnį: *Kuo to kriuki kap karvė?*; *katė* sf. (2) apie priešpriešę elgseną: *Abėdė bruoliėnės pjaunas kap katės. I nasotar, tėkraa kap šou so katė; kiaulė* sf. (2) prk. apie nemandagų: *A namatee kiaulės so skombalokaas?* ppr. klausiamo nesisveikinančio vaiko; *amžinas kiaulė* apie begėdį: *Nal' (na, ir) omžėns kiaulė, ni vaakou ni saldainė gaala naatvežė; kiaulės akis pasiimti* būti begėdžiui: *Ar aš kiaulės akės pasėjimosė eeso į veselę (vestuves)?; kuilis* sm. (2) prk. apie lakstūną: *I laaksta kap veeslėnis koilis; kumelė* sf. (2) 1. apie visuomet nepatenkintą, susiraukusią moterį: *Raukuos vėsomet kap komelė kuokė*. 2. apie lengvabūdę moterį: *No vo dielt (taigi), lioub žvingaus kap komeelės, vaaikee (vaikiniai, bernai) i prigaava; ožys* sm. (3) prk. apie užsispyrusį: **su ožiu (su ožukais):** *Vo bova dėdėlee so uožio. Ar esi so uožokaas?* ppr. sakoma vaikui; *ožį rodyti: A teep reek uožį ruodytė?*; *ožių priėsti: Uožių y prijiedosė; ožius varinėti: Nažėnau, kon tuoliau [bedaryti], – sau uožios varėnie; didelį (velnišką) ožį turėti: Tor dėdėlį uožį, – vaikėnaa biegs šalėn [nuo jos]. Vo daa toriejė i velnėšką uožį; amžinas ožys (ožka):* *Nanuoro aš anon, y omžėns uožys. Anų ta mergelka y omžėna uožka; mažoji ožkikė* apie užsispyrusią mergaitę: *Vo vo, mažuoję uožkėkė; šuo* sm. (4) prk. niek. 1. apie nedorą žmogų: *Tuoks šou bova, nieks paardaug nakriuokė [kai numirė]*. 2. apie pikta, kerštingą: *I kuoks na šou, pol į akės*. 3. iron. apie tuščiagarbę moterį: *Do vyraa iš šalėis, paneberėjė (išdidumas) kap šonėis*. 4. apie lakstūną: *I laaksta kap šou aple kėimos*. 5. apie įkyrų žmogų: *Skalyk če kap šou*. 6. apie akiplėšą: *I pol kap kuoks šou; veršis* sm. (2) apie girtuoklį: *Plėmp [degtinę] kap veeršis paaplavas. Poslitarees išmaun kap veeršee paaplavas. Prisėlaakės kap veeršis pareet.*

2.2.1.2. Paukščių pavadinimai

2.2.1.2.1. Laukinių paukščių pavadinimai: *erelis* sm. (2) apie labai išdidų: *Y tuoks išdėdos kap erelis; gandraas* sm. (2) apie besipuikuojantį, išdidų: *Išsėkėsi so gondraas, vo nokrėsi so varnuoms. Esi mondros kap gondros; kovas* (3) dem. *kovelis* sm. (2) iron. apie išgėrinėjantį: *Pareen gėrts kap kuovelis; pėmpė* sf. (1) prk. apie įkyriai puolantį, neatstojantį: *Kap biesos ont nagyvuos pėmpės ožsėkabėna; pikta varna* apie įkyruolę moterį: *Eek to, pėkta varna*.

2.2.1.2.2. Naminių paukščių pavadinimai: *aklas gaidys* iron. apie tamsuolį: *Aklos gaaidys šėiną pjuovė, kon sotėka, ton papjuovė* (juok.). *Kon tən so momės, aklė gaidee bovuom paar omžios; kalakutas* sm. (2) prk. apie piktą, pasipūtusį: *Kuo to če šieliuojys kap kalakots?; višta* sf. (2) dem. *vištelė* sf. (2) prk. 1. apie tamsuolę: *Ožmėgosė bovau kap vėštelė*. 2. apie ištižusią moterį: *Ir ana tėkra vėšta – tuokės ronkelės toriedama, eek į priglaudą; 3. apie menką kieno protą: Galva ta taava y kap kuokiuos vėštas; akla višta* apie tamsuolę moterį: *Nee mokykluo bovau bovosė, nee nieka mačiosė, akla vėšta gatavaa: jee kon išmuokau, – iš saava pėlva; 4. apie nesaugančią paslapties moterį: Y vėsaa ba ožtūras – ka kon žėna, tujau kap vėšta pliūrksť; žąsinas* sm. (3b) 1. prk. iron. apie apsimetėlį: *Anam ta žielava* (gedulas) *kap žosėnou šlipsos* (kaklaraištis). 2. prk. iron. apie išdidų, besipuikuojantį: *Y vėsomet teep kap žosėns kaklą iškielis*.

2.2.1.3. Vabalų pavadinimai: *piktvabalis* sm. (1) niek. apie įkyrų: *I pol į akės kap kuoks pėktvabaalis; juokingas (keistas) vabalas* iron. kas keisto būdo: *Joukings ons y vabals. Anėi i bova keeisti vabalaa; durnas* (kvailas) *vabalas* iron. apie kvailą: *Kon to so dorno vabalo prasėdiesi; piktas vabalas* apie pikčiurną: *Vo daa jee kuoks pėkts vabals* [vyras], *kėik so anou reek vaargtė*.

2.2.1.4. Vabzdžių pavadinimai: *arklamusė* sf. (1) prk. apie įkyrų žmogų: *Lend teep kap arklaamosė; dvilinkė* sf. (2) zool. gylys ppr. iron. prk. apie lakstūnę moterį: *Al' ana laaksta kap dvėlinkė: jug apsėteeraava* (apsiklausinėjo, susirado) *boteelį* (namelį); *kniuisis* sm. (2) uodas, mašalas prk. apie įkyrų: *Kuo če poli kap knioisis? širšūnas* sm. (1) širšinas prk. apie įkyrų: *I pol kap šėršūnaa; vapsa* sf. (2) vapsva: *I pol kap vaapsas pri medaus*.

2.2.1.5. Roplių pavadinimai: *gyvatė* sf. (2) prk. apie pikto būdo žmogų: *Y šnypstontis kap gyvatės; žaltys* sm. (3) apie nedorėlį: *Nikuokė teisma nabova, žaaltee išsėpėrka. Vėsuokėi žaaltee padaubees valkiuojas, daa notvers tavė, išgondins; po žalčio eiti* tapti netikusiam: *Vaakaa anų jau een pu žaltė*.

2.2.1.6. Varliagyvių pavadinimai: *piktvarlė* sf. (1) apie įkyrų žmogų: *I pol kap pėktvarlė į akės; ripkė* sf. (2) (rupūžė, pamatinė) apie besipuikuojantį: *Sied kap rėpkė rakonduo; rupkė* sf. (2) apie nenaudėlį: *Kuokėi y ropkės. No, ons y ropkė, naklausa, neen ni iš tuola* [prie darbo]; *rupūžė* sf. (1) apie nedorėlį, bjaurybę: *Atees kuoks ropūžė so butelka* (buteliu) [degtinės], *i leki* [pas jį]; *varložis* sm. (1) prk. apie perdykusį vaiką: *To varluoži, daa muotinaa akės kabėniesi*.

Stebėdami roplių ir varliagyvių pavadinimų vartojimą neigiamoms žmogaus būdo savybėms pažymėti, aiškiai matome, jog šie pavadinimai kontekstiškai pasitelkiami ir keiksmui išsakyti, t. y. juose ryškėja vadinamoji dvejetainė kalbos reiškinio paskirtis. Plg.: *gyvatė velnių*: *Gyvatė velnių, – kon ons napridėrb* (keikiamasi dėl kieno nedoro elgesio); *gyvatina* scom. (1): *Vo to gyvaatėna vėins* (šaukiama įsipykus dėl kieno blogo poelgio); *žaltūtis* sm. (1): *Žaltūčios – kėšk į tuorą* (tvorą) *apsokės* (apsukęs aplink) pykstama dėl vaikų blogo elgesio; *žaltys* sm. (3): *Žaaltys, – a anam reekiejė lįstė* [įskūsti] išsakomas nepasitenkinimas dėl skundiko veiksmų;

žalvarys sm. (3b): *Vo ta žalvaree paatis, kuokios anei drakos daara pykstama dėl kitų žmonių poelgių; rupkė miltų (velnių): No to ropkė mėlto, – a anei tor pruota? No to ropkė veelnių, kon anei moni (mane) tor teerliuotė (plūsti, išjuokti) taip išsakomas nepasitenkinimas dėl kieno šurkštaus elgesio; rupūžė* sf. (1): *Nal' to ropūžė, kaap drees (drįsta) pykstama dėl kieno atviros vagystės.*

2.2.2. Daiktų pavadinimai

bataulis sm. (1) (bato aulas) prk. apie kvailą: *Ons y kap kuoks bataulis, nasosėšnekiesi. Y dorns (kvailas) kap bataulis; ant vienos kapeikos trupėti* apie šykštuolį: *Kol ana išsėpardavėnie, ont vēnuos kapeikas trop; kiaušis* sm. (2) kiaušinis prk. niek., keik. apie nedorėlį: *Kuoks y kiauaušis, – naatvažiava. A na kiauaušis, sakiau, atEEK, prikėbsi (padėsi) i to, – je, ruodysas; klumpis* scsm. (1) prk. apie ištižusį, nevykusį, netikusį: *I ka anuo ta pati y tuokeejė (tokia pat) klumpis. Eek, klumpis, namuok ni atvarslos (arklio pakinktus) nolaikytė; mesinis kryžius* apie sunkaus būdo žmogų: *Meesėnis kryžios ontsėmetė ont monės; kolytos (pagyrų) maišelis* apie pagyrūną: *No y kuolytas maišelis; pinigus išmėtlioti (ištraidžioti)* apie išlaidų: *No vo dėl, pėningos išmėtliuo i vēsuokios niekos. Pėningos ištraidžiuojies, jee, – vēndėinee (vienadieniai prk. netaupūs); šnapšės (šnapšėlės) (degtinės) vamzdis* apie girtuoklį: *Šnapšės vomzdee, – jė, to pagyvėnsi. Niekš iš anuo nie – šnapšėlės vomzdis; šnapšė per šnapšė eina* apie girtuoklį: *Tėkraa jau must nie duorybės: vyraa kap kuokėi šnaapšės vomzdee – een sau šnaapšė par šnaapšė; vandens stiklinėlės negauti* apie šykštuolį: *Ne ne, vondėns stėklėnelės nagausi, – kas y par skūpoms (šykštumas).*

2.2.3. Atvirojo vertinimo leksika

„ištižėlis“: *amžinas grėvalis*: *No omžėns griėvalis, nikon napadėrb; grabalis, –ė* adj., smob. (1): *Graabalis velnių (toks keiksmas); amžinas čiūpa*: *Vo vo, tėkraasis [padaryti] – omžėns čiūpa; velnių čiūpa*: *Čiūpa veelnių, nasėčiopėniek vēsą dėina pri vēžėma; kogalis* smob. (1): *Kap kuogalis parsėvežė napasėsvieris vēlnas, kėtam i atdevies; kuležis* sm. (2) apie netikusį: *I kuoks y koležis, najeem [pinigų]; lebeda* scsm. (1): *Tėkros leebeda: kor een, tən griūn; leibelė* scsm. (1): *Y tuoks leibelė, – prastaa muotrėškaa, ka tuoks [vyras]; leiba Jonis* apie ištižusį, nevykusį: *Vo daa y tuoks leiba Juonis; liurbis* scsm. (1): *I nareek būtė liorbis; paliurbys, –ė* adj. (3b): *Jee nabūsi paliorbys, nabibūsi bergždėnys (juok.); pakarvys, –ė* adj. (3b): *Mona vyrs bova bėški tuoks pakarvys; pėpis* scsm. (1) prk. apie ištižusį, žioplą: *Vo jeenau jeenau, kuoks y piepis; plėpis velnių* apie ištižusį: *Pliepee veelnių, dabaa galies iš naujė džiuovintė [šieną]; vėdaras* scsm. (3) prk. apie ištižusį: *Vo kon to padarysi, ka y tuoks viedars; vėdaras be skūros* apie ištižėlį: *Ta tėkraa viedars ba skūruos, jau ėr aš sakyso; zumpa* scsm. (1): *Ek eek, jau tėkra zumpa;*

„kvailas“: *klaika* scsm. (1): *Atvažiava klaakas tuokėi [muzikantai], bliekas padaužė padaužė. Ek eek, klaaka, sakyčiau, a klaaka; klaikšas, –ė* adj., smob. (2): *Klaakšaa, daugiau nieka; kluika* scsm. (1): *Abodo tuokejee kloikas – nuvažiava atgal; minkštiaušis* scsm. (1): *Kon aš padaryso, ka ons y tuoks minkškiaušis; puskluika* scsm. (1): *Al eek, ta arklėnė (stambi moteris) ana y tuokė poskloika; mulkis smetono* (grietinės): *Esi teep kap molkis smatuona (juok.); nevisprotis, –ė* adj., smob. (1): *Teep bėn y kap navėspruotis; peršalkramis, –ė* adj., smob. (1): *Ees lioub pakanalees*

kap kuokėi paršalkramee; velnio pūslagalvis: Velnė pūslagaalvis – kon ons padērba dabaa; šios mikrosemantinės grupelės leksiką papildo ir gana išpūdingi išiktukai: blankt interj.: Jau ta matytėis y blankt anam, kėta nieka [nesakau]; bizyngt interj.: Aš ni dornė (kvailla būdama) nasopronto, aš sakau, a nie anam bėzyngt. Jau tēkraa bėzyngt i galvą, daugiau nieka; kvankt interj.: Prisėger, ir y kvankt (kvaillioja);

„lakstūnas“ kas nerimto būdo: lakazaris scom. (1): A gali ož tuokė lakaazarė vaaką (dukterį) išleestė? Galiesi lakazarioutė kap lakaazaris; paskuojasis lakazaris: Vo ons paskoujeesis lakaazaris; laukabėgis scom. (2): Tuokeejis pat laukabiegis kap i anuo muotina. Žėnaa, kap y so tuokees laukabiegees, nareek so anaas ožsėimtė; svieta patvaiskis: Ee, tuoki y svieta patvaiskis; pludungis, -ė adj., smob. (2): Ana laaksta, plodungiou kap plodungė; amžina pludungė: Plodungės anuos omžėnas, nieks [gero] dabaa nabie.

Tenka atkreipti dėmesį į tai, kad šioje leksinėje semantinėje grupėje, turinčioje tiesioginio vertinimo paskirtį, yra itin nemaža leksinių semantinių perdirbinių. Panašių perdirbinių vartojimą neabejotinai skatina pejoratyvinis (neigiamas) asmens blogų įpročių, ydų vertinimas. Įvairios perdirbinių formos liudija kalboje atsispindinčias žmogaus pastangas kuo taikliau įvardyti atpažįstamą ydą, charakterio silpnybę.

Plg.: *bimbarėzas* sm. (2) apie dykinėjantį be darbo paauglį: *Ba darba vaakščiuo paopalees tuokėi bimbariezaa; cimbakvarka* sf. (1) apie pliuškę: *Een pliauskiędama kap cimbakvarka; cirkulninkė* sf. (1) hibr. (vok. Zirkel 2. apskritimas, ratas): *Laaksta kap kuokė cėrkolninkė. Pri vėina vaaka, pri kėeta, teep i važious kap cėrkolninkė. I pradiejė eetė kap cėrkolninkė paar gėmėnės; giežuonis* scom. (3a) apie nenuoramą, suoslį, įkyrų žmogų: *Vo baisee y gėižounės, vo dienas (o Dieve prk. labai); kvaukė* sf. (1); *kvadapkė* sf. (2) apie įkyrią moterį: *Toriejė ons tuokė kvaukė [žmoną]. Sied tēn kelės kvadapkės išsėžiuojosės [turguje]; pašunikas* sm. (2) apie pataikūną, kenkiantį kitiems: *Jug bova tou pašonėko, keik nu anuo tievalis y kėntiejis; rakapuckis* scom. (2); *lakapuckis* scom. (2) apie laisvo elgesio, nerimtą: *Je, kuokė rakapockis bova, must, Dievs i nobaudė. Kuoks šėt y lakapockis (juok.); rekėža* scom. (1) apie užsispyrėlį: *No, a na rekėža [mergaitė]; reškė* scom. (2) apie atžarų: *Gyvu žaro reeks doutė į skūrą – pašėšiaušis kap reeskė. Y vėsomet kap reeskės: jee kon pasakaa, ka paveiz [piktu žvilgsniu]; subintauskis* scom. (2) apie niektaušį: *Vo to sobėntauski sobėntauski; šykšta* scom. (1) apie šykštuolį: *Senis tuoks šykšta – veiz, a nanuori, kon pagautė (pavogti); širšas* sm. (1) apibendrinamai apie piktus, nesugyvenamus žmones: *Ožvės jou reek išvarytė ton šėršą; tyčininkas, -ė* smob. (l) kas nuolat tyčia ką daro: *No baisos tyčėninks, vėskon dėrb ontreep; tarškalinis, -ė* smob. (l) apie labai plepų, niektaušį: *A ta tarškalėnė daa so anou tabgyven?; tirška* sf. (l) apie nerimto būdo moterį, pliuškę: *Y tirška gėra; triškulas* scom. (1) apie karštakošį: *Nuognos trėškols mona senis (vyras); tūbelis* scom. (l) apie ištižusį, žioplą: *I baigė muokslą, vo tuokė ana tūbelis tabova; veltinys* sm. (3b) perdirbinys iš *velnias* (apie nenaudėlį): *I ons, veeltėnys, neen pri muotinas [aplankyti].*

2.2.4. Frazeologizmai su kūno dalių pavadinimais

„girtuokliauti“: duoti burnelę per burnelę: Aiškee, ka ons tēn doud borneleę par borneleę; per gerklę išėiti: Vo ka taava vėskas išėeen par ton gerklę; pro gerklę (pra-

mauti, praleisti, pravaryti): Nator nieka – kon oždėrb, vėskon pru gerklę pramaun. To, noj – jau vėsos pėningos praledaa pru gerklę; **į kramę (į kramulkę) sėsti**: Ger, paskiau i sied į kraamę. Kon to beesi, ka jau tau sied į kramolkė; **nosį ardamas**: Pareen tataa vyraa, nuosės ardamis; **subinę prisipilti**: Vėsomet y sobėnės prisėpylosis i prisėpylosis. Sobėnę prisėpylis – i kuo če porsluojys (šneki). Kuoks če geroms y – kuožnā dėinā sobėnė pripėlta; **subinė trumpa**: Eetė to eetomė, vo ka taava sobėnė trumpa, nabaatkeli (juok.);

„išpuikti“: galvą atkraginti: Ee, šūdpuonis – een galva atkragėnis; **kramę atlaužti (iškelti)**: Een kraamė atlaužosė, roduos, kas esontė. Vaakščiuo kraamė iškielosė;

„būti abejingam“: nei ausų neluzginti (neskliaudyti): Vargsto žūno aš vėina, nieks ni ausų nalozgėn. A kas saaka a nasaaka – ni ausų nalozgėn. Kėik anam sakau, vo ni ausų naskliaauda; **pro vieną ausį girdėti, pro antrąją išleisti**: Bėn i ons – pru vėinā ausį gėrd, pru ontrojė išleed; **į kramulkę neimti**: Kėik ana šaauk, kėik ana pasakuo – najeem ons į kramolkę;

„tinginiauti“: bambą (subinę) pastatyti: A dabaa i goliesi bomba pastatis? Gol sobėnės pastačiosis par dėinas, nieka nadėrb; **rietus iškelti (pastatyti)**: Eek, kon nuorintaas (ką nors) dėrbėniek, jug nagoliesi rėitos iškielis. A kon dėrb? Gol par dėinas rėitos pastačiosis, i vėskas;

„vagiliauti“: kumpą nagą turėti: Vėstėik kumpą nagą tor: ka tik nie kuo truobuo, noveiz, tujau – kapt [pasičiumpa]; **nagai niežti**: Nagaa nėižt: tujau kon nuorintaas (ką nors) tor padaužtė prk. pavogti;

„būti atžariam, akižarai“: į akis drožti (kirsti): Ka to žėnuotomi, druož statee i akės, i vėsomet. Jee bėški (truputį) kas, tujau šuok pryšaas, kert tavėi i akės;

„būti apkalbinėtojai, šmeižikui“: liežiuvius nešioti: Vo nareek dėlt lėižiiovios nešiuotė pu suodą (sodà sf. (4) sodžius); **liežiuviais apkriauti**: Vaikeli, eso išterliuota, lėižiiovees vėsuokees apkriauta.

2.2.5. Neigiamos žmogaus būdo savybės, paryškinamos mitiniais įvaizdžiais

Neigiamiems žmogaus būdo bruožams pabrėžti neretai vartojamas mitinis įvaizdis *velnias* sm. (3). Kalbos akte šis įvaizdis atlieka ekspresinę funkciją, todėl jo vartoseną itin dažna pastoviuosiuose palyginimuose. Pastoviųjų palyginimų, vartojamų su šiuo įvaizdžiu, semantinis kontekstas gana įvairus. Plg.: *Apsėleedosė ėr aš pasėdariau kap velns* (apie apsileidusią). *Brazd šielst, baaras kap velnee – nie ramybės* (apie triukšmadarius). *Vo tėn pas anų kap velnė malūnė, vo šaauk, vo baaras. Pareen nosėmergėniejis kap velns* (apie mergiųjų). *Vėsi gėrti, vėsi gėrti kap velnee* (apie girtaujančius). *Vėsomet sosėšieliuojis i sosėšieliuojis kap velns* (apie piktą). *Bėjė darba kap velns kryžiaus* (apie tingų). Panašiuose pasakymuose *velnias* neretai vaizduojamas kaip mitinis žemės ir požemio dievaitis, kipšas arba nelaboji, piktoji dvasia.

Vis dėlto daugiausia rasime pavyzdžių, kuriuose antropomorfinis *velnio* įvaizdis kalbėtojo sąmonėje yra akivaizdžiai netekęs mitinio gaivalo išraiškos ir įkomponuotas į realiojo gyvenimo kontekstą kaip kasdieninės vartosenos atributas. Dėl įprastinės šio įvaizdžio mitinės funkcijos transformavimo kalbos pavyzdžiai yra itin išpūdingi ir paveikūs. Aiškiai matyti, jog tokie pasakymai skirti pabarti, pamokyti, sudrausti ar kalbą nuteisti blogą, nedorą žmogų. Plg.: *A bėn velns tavė (tave) apsiedis y – kas y?* (sakoma apie nedorą elgesį). *Eekėtau pjautė [šieną], do*

velnio (sakoma pritingintiems). *Al' eek šalèn, veelnė vėins* (sakoma įkyruoliui). *Tuoks velns daa gyvybė* (gyvybę) *galiejė atimtė* [žmogui]. *A nareek tuokį velnį išruomytė?!* (iškastruoti) sakoma piktinantis dėl kieno nedoro elgesio. *Paatį velnį gaava, o na vyrą* (apie blogo būdo žmogų). *Malaagis, velns, y* apie melagį. *Velns, saaka, nikaap namėršt, – iveikė* (įveikė) sakoma apie negerą žmogų.

Dėl kalbėtojų sąmonėje įvykusio velnio įvaizdžio šventumo nuasmeninimo atsirado galimybė sukurti daug frazeologizmų, skirtų neigiamoms žmogaus savybėms apibūdinti. Plg.: *ant velnio (po velnio, po velnių)* apie niekam tikusį: *Ons, vaaks, jau y vėsaa ont velnė. Dabaa a ta jaunūmenė y vėsaa pu velnių, a kas y? Jau tas anuos briežals* (vaikinas, vyriškis) *y vėsaa pu velnė, al' ek eek; išėiti (pavirsti, pasiversti) į velnią (velnius)* apie išdykusį, tapusį nedorą: *Nadraud* (neauklėja) [vaikų], *vo jau išėejė vėsaa į velnios. Iš aniuola* (angelo) *į velnį pavėrta. Y pasėveertosis į velnį vėsaa; velnio neštas ir pamestas* apie sukta: *Jau ana y velnė nešta i pamesta; velnių priėsti* būti nedoram: *Vėsi y velnių prijiedosis; velnius varinėti* 1. būti keikūnui: *Pondėivą kliebes* (glėbiais) *gruobsta, vo parejosė velnios varėnie.* 2. paleistuvauti: *Rast tén velnios varėnie – jug aš pu anų oudėguos nalakstau; velnių šinka* (kumpis) apie nedorėlį: *Een sosėrėitosė dvėlinka – velnių šinka.*

Vartojamos dar šios *velnio* įvaizdžio modifikacijos: *kipšas* sm. (2), *kelmas* sm. (3), *brantas* sm. (1), desemantizuotas leksinis narys *budelis* sm. (1) (*budelys* sm. (3a), dem. *budelaitis* sm. (1), *budelukas* sm. (2), *biesas* sm. (3), *biesalis* sm. (2), *biesolas* sm. (2), eufemizmas *nelabasis*. Plg.: *kipšas neša (už kramės nutvėręs)* apie lakstūną: *Kėpšos tén tavė* (tave) *neš. Kor kėpšos neš ož kraamės notvieris; po kelmo virsti* darytis prastam: *A nie teep, a bėn vėsi vėrstam pu keelma; brantas nešioja (už galvos nutvėręs)* apie lakstūną: *Kor tavė* (tave) *bronts nešiuo vėsą dėina? Kor anos bronts nešiuo ož galvuos notvieris – naagali ni prišaauktė; budelis* (germ.) sm. (1): *Bėjuom anuo kap bodėlė; budelys* sm (3a): *Bodėlys – a kāmė* (kame, kur) *tén žmuogo* (žmogų) *nodieviejis* (nužudęs) apie nedorėlį; *budelaitis* sm. (1): *Bodėlaatis* [vaikas], – *naklaausa* [tėvų]; *budelukas* sm. (2): *Jee vyrėška* (tėvo; patėvio; vyriškio) *nabūto, lėpto* (liptų) [vaikai] *on galvuos kap bodėlaatee; biesas* (sl.) sm. (3): *Vyrą ton tor tuokį biesą* (bjaurų, netikusį). *Saaka, Gaargždūs tor kažkuokį biesą* (perėjūną). *Jug malouji, biesė; biesas vienas* apie nedorą: *Biesos vėins, ér aš sakys; į biesą pasiversti (pavirsti)* tapti nedoram: *No, ka jau y vėsaa į biesą pasėveertis. I onkščiau, i dab kėtėjee* (kiti, kai kurie) [žmonės] *y į biesą pavėrtosis; nuo bieso* apie sukta: *Ana y nu biesa, ana muok špėkolioutė* (spekuliuoti); *biesalis* scsm. (2): *I kaap biesaalis išėpratėna so taas vaikūzaas; biesolas* sm. (1): *Biesuols tėkros, nagalieje pamačytė* (pagelbėti); *eiti po nelabojo* sakoma apeliuojant į įkyrų asmenį: *Een ons pu nalabuojė so tuoms saava šnapšiemis* (ta degtine).

2.3. Leksika ir frazeologija, skirta žmogaus amžiui apibūdinti

Natūralu, jog ši leksinė semantinė grupė gali būti apžvelgiama pagal žmogaus biologinio amžiaus ribą.

Kūdikystė:

bužukas sm. (2) apie kūdikį, naujagimį: *A jau tor božoką?; dvyneliai* sm. pl. (2); *tryneliai* sm. pl. (2): *Drūkta bova – dvynelios pagimdė. Dvynelios gimdė,*

vuos pati naišvažiaava [i kapus]. Mūso kaimė bėn trynelios nieks natoriejė; **lėlė** sf. (4) apie kūdikį: *No, tor dab lielė (lėlė) [gyva], y(r) zabuova (užsiėmimas); maželis, -ė* adj., smob. (2): *Maželis tas gol luovelie; pametinis, -ė* adj., smob. (2) apie metais paeiliui gimusius: *Mees vėsi esam pametėnee; vabalelis* sm. (2): *Vabaleelis tuoks y. Mažos vabaleelis, jeergau, kol ožaugs; vaikas* sm. (4) (dem. **vaikutelis**): *Vaaks kriuk apsėdėrbis, vo tų tievų ni baalsa. Paskounaas a ton vaakoteelį palėkosė lėguonėnie; mažas vaikas* apie kūdikį: *A tor jau mažą vaaką?; lopišukas* sm. (2) lopšys: *Vaaką diek i luopėšoką; ateiti ant šio svieto* gimti: *Kaap mes atejuom ont šiuo svieta, ont vaarga; gandraš atnešė* kas gimė: *Paskiau jau paskounaas monės gondros i sesereelė (seserėlė) aatnešė; gandraš parnešė iš šaltinio* kas gimė: *Gondrė gondrė, sok tekėnį, parnešk vaaką iš šaltėnė; karvė iš mėšlų iškapstė* kas gimė: *Tievalee mums lioub sakys – karvė iš miešlų iškaapstė; i butą, ne iš buto* gimti: *Vės i botą, na iš bota* raginama džiaugtis gimus ir sūnui, ir dukteriai.

Vaikystė:

mergelė sf. (2) **mergelka** sf. (1) dem. **mergelikė** sf. (2) dem. **mergilūtis** sf. (1): *Mergelės tuos vės pri muotinas laaikuos. Mergelkas greečiau aug na kaap vaikėnaa. Mergėlėkė ta tuoki daaili. Mergėlūtis, veizo, ta tuoki strazdanuota; vaikas* sm. (4): *Jug aš vaaka sveetėma nakriaušyso (neskriausiu). Ka daug vaakų y [šeimoje], vaaks vaaką augėn; vaikų darbai* sakoma apie vaikų žaidimus: *Če anų, vaakų, darbaa; vaikelis* sm. (2) vyriškos lyties asmuo: *Kon dabaa Dievs dous, a vaakelį, a mergelė (mergele)?* (sakoma kam beldžiantis i duris); **vaikelėnas** sm. (2): *Geriau pėnkės mergėlėkės, nakon vėinaų vaikelėnų augintė; vaikysčia sf. (1) vaikystė: *Ožvės geresnė y vaikysčė, ka nieka nasopranti, a geraa, a prastaa; vaikutelis* sm. (2) dem. vaikas: *Vėinaų vaakoteelį toriejė; didesis/mažasis* adj. (1) emph.: *Kol dėdeesis [vaikas] prisėlenk [paimti], mažasis pagaun* sakoma lyginant vaikų amžių; **mokyklėnis, -ė** adj., smob. (2) apie lankantį mokyklą vaiką: *Jau anuos vaakaa senee y muokyklėnee; pėmpūtis* scom. (1) kas mažo amžiaus ir silpnas: *Namėšlyk (nemanyk). Vo savėi tuokėi pėmpūte nulek i Ėndrėjavą; pėmpla* scom. vlg. (1); dem. **pėmplūtis** scom. (1) apie mažą, dar ne-užaugusį: *Tuoks pėmpla y, vėstėik stėng [priešais]; Ka daa pėmplūtis tabibovau, kon aš atminso; varlė* scom. (4) prk. menk. mažas vaikas: *Jug daa varlie tabie. Vo kas paskiau būs? Jug nabklausys, švėntaa [sakau]; varložis* scom. (1) buožgalvis prk. menk. mažas užsispyręs vaikas: *Tuoks varluožis, i kuokį tor pasiotėmą; vištalis* scom. (2); **vištalukas** scom. (2) sakoma apie mažą vaiką: *Kon ons, vėštaalis, tėkraa, a ons prieš muotiną pristėngs. A na vėštaalis kuoki [mergaitė]? Šaukiau jiestė, – išbiega i daubą su vaakaa; Een ana vėštaloks, een i muotiną isėkabėnosė. Vėštaloks daa taabesi, daa tavėi pėrmiausee reeks ožaugtė; žvirblūtis* scom. (1) kas mažo amžiaus: *Jug daa tuoks žvirblūtis tabibova, kon tén; žiūkūtis* scom. (1) kas mažo amžiaus: *Nee, tuokėi zoikūtee daa tabie, kon to varysi pri darba, al' eek.**

Paauglystė:

dičkis, -ė adj., smob. (2): *Anėi jau y dėčkee, so anaas jau bieduos nie; didelis, -ė* adj. (3b): *O, vaikeli, jau to esi dėdėlis* sakoma vaikus lyginant pagal ūgį. *Dėdėlis y, jau bėn a i šeštą klasė (klasė) een; pusmergė* sf. (1): *Aš jau tousykees bovau ciela (visa) posmeergė; pusvaikis* sm. (1): *Kaž, jau y ciels (visas) posvaikis, so tievo een vėsor; vaikūzas* sm. (2): *Vaakūzaa, naklaausa anėi tievų; dem. vaikūzaitis* sm. (1)

vaikėzas: *Jau ons y ciels (visas) vaakūzaatis; vaikūzėnas* sm. (2): *Vo veeskis saava vaikūzėna – jau gal soktė [dalgį]; ausys mėšlo pilnos* vlg. apie nesubrendusį: *Daa ausės miešla pėlnas tabie, u jau senūsios muokys; jautukas* sm. (2) vaikėzas: *Esi jau ciels (visas) jautòks, jau zaars (greitai) reeks [tave] kinkytė* juok. sakoma apie paauglį vaikina; *kelnų nesutvarkyti* būti nesubrendusiam: *Keelnės (kelnes, kelnų) daa nasotvaarka – vyrs mataa; žalias kiaušis* apie nesubrendusį: *Žals kiaušis daa iš anuo; pemplūzas* sm. (2) vlg. paauglys: *A bėn leed tuokios žanytėis, – pėmplūzos?*

Jaunystė:

jaunas daiktas: Jauns daakts i jauns, vo ka pasenaa, nieka nabreek; *barzdos rėti priskusti* subrėsti: *Baarzduos rietį priskotės, jau gal veizietėis kuokė (kokia) mergelkà [vesti]; jaunas, -a*: Jauns y liauns; *jaunystė* sf. (1): *Je, jaunystė, dornystė (paikystė) ppr. taip sako seni žmonės apie jaunų žmonių poelgius; petyje būti* ppr. apie subrendusį vyrą: *Jau esi vyrs petie; pusvyris* sm. (1): *Jau bova gers posvyris, galiejė i žanytėis (vesti); pustretinė* sf. (2): *Postrėtėnė skūrėnė, trys – i kobėlq (kubila) juok.* sakoma apie 25 metų amžiaus mergina; *penkiolikinis, -ė (šešiolikinis, -ė; aštuoniolikinis, -ė)* adj., smob. (1) apie jauna: *A daa mėslėji eesos pėnkiulėkėnis? Dabaa esi kap pėnkiulėkėnė – yhahaa yhahaa [juokiesi]. Daa, mataa, anam reek šešiuolėkėnės [merginos]. Tik vėlkis [megztukà], jug na kuoki šešiuolėkėnė besi. Vo ka aš bovau aštouniuolėkėnė, aš galiejau i paar stuogà paaršuoktė (apie jauna, vikrų); pačiuose metuose*: *Vyrs jau pačiūs metūs; stirna* sf. (1) prk. jauna mergina: *Mergas, stėrnas, anuos lek, sogaudysi to...; Lek kap stėrnas, nee anuos šaltė bėjė, nee nieka; Kap stėrnas, – deg anuoms paoudegee juok.; vaikėpalaikis* sm. (1) iron. apie prastą vaikina: *So kuokio vaikėpalaikio išliekė ištekėjo prieš tėvų valià; vaikis* sm. (2) vaikas: *Prisėtaisė tuoks vaaikis, oustainis, ka naklausk; merga* sf. (4): *Vaaikėe meergas lioubaam eesam i vakarelios; i mergas išėiti*: *Je, jug jau i meergas išėejė, jau gal perietėis (gimdyti); jautys* sm. (3) prk. apie subrendusį jauna vyrą: *Een ons, kaap jautys maujuo paar meergas; pusjautis* sm. (1) prk. apie jauna, fiziškai stiprų vyrą: *Vaikėe (vaikiniai, sūnūs) anų, ka to pamatytomi, y(r) cieli (visai) posjautee.*

Senatvė:

amžius baigiasi: *Vaakaa, kon iš monės banuorietė – omžios baaigas; i tą amžių pareiti* sulaukti senatvės: *Jau ka i ton omžių pareeni, nabie svekaatas; diena amžius*: *Jau mums dėina y omžios; per tą amžių perlipti* sulaukti senatvės: *Pamatysi, jau kap par ton omžių parlėpsi, tousykees galiesi sakytė; prie amžiaus galo*: *Jau dab pri omžiaus gaala ronkas naborto; tas amžius* senatvė: *Seergonti y muotrėška – tas omžios; auges, -usi* adj. (1): *No, jau augis žmuogos. Ka tuoki augosė muotrėška tuokius dalykus dėrbto (toks nusistebėjimas); senas daiktas* apie persenusį: *Bėn mon, senam daaktou, bareek; važiuoti i duobę* mirti: *Seni besam, važioutė zaars (greit) reeks i doubė (duobė); prie grabo lėkti* senti: *Teep lek lek [metai], lekam i mees pri graaba; gegužės balso sulaukti* išgyventi, esant senam ir pasiligojusiam: *Gegožies balsa a basolauksam?; vieni grėdai* (grėdai prk. kaulai, šonkauliai): *Kas iš mūsų balėka: pasenuom – vėini griedaa; karšutis* sf. (1) karšatis: *Ožees karšotės – kor dingisi?; sukempėti, -ėja, -ėjo* intr. *sukempti, -sta, -o* intr. susitraukti, sunykti: *O sena – jau rėitaa sokėmpieji. Vieš-pataliau, ronkelės y sokėmposės; kragas, -ė* adj., smob. (2) apie seną, sudžiūvusį: *Sena kraagė, vo een vėstėik; krakas, -ė* smob. (2) apie persenusį: *Jau tēkraa sūds (teismas)*

pondėiva būs, ka tuokėi krakaa žanysas (tuoksis). Jau bareek mums, senyms krakams, straaų (puošmenų). Je, seenė kraakė, daa kuokė vyra anaa reek; i lazda įkibti pasenti: Jau aš ər zaars (greit, netrukus) i lazda įkėbso; i pakalnę rietėti senti: Kuo nuorietė, jug jau rėitam (riedam, važiuojam) i pakalnė; lopai iširę: Kon basėdžiaugsi – luopaa jau mūso (mūsu) išėri; pėrsłūtis scom. (1) menk. apie persenėli: Eek to, pėrsłūti to mona; išėiti ant senatvės: Išeejosė ont senaatvės, veizo, ər ana – kumš kumš so lazdele; senbezda sf. (1) vlg. niek.: Je, daa tuoki senbezda lek makaaraų nosėtvierosė; senelis, -ė adj., smob. (2) fam.: Tuokėi besam senelee, reek savi sauguoťė; senas arklųs apie pasenusi: Sens i sens arklųs, – nieks nabie; skrabalas scom. (3b); škrabalas scom. (3b) menk. apie persenėli: Vo ka tuokėi skrabalaa besam. Jau škrabals, nieka gera, ee; škrabė adj, sf. (2) apie sudžiūvusią, pasenusią moteriškę: Senė, tuoki škraabė, bareek kuokių meilių (meilės); subinėje vėjo nebėra apie persenusi: Ka viejė sobėnie nabie, i siediek pečių (krosni) apsėžėergis.

2.4. Leksika ir frazeologija, apibūdinanti žmogaus sveikatą

Ši leksinė semantinė grupė išsikristalizavo veikiama vadinamosios egzistencinės sąmonės, t. y. nuolat stebint, analizuojant ir apibendrinant somatinės ir psichinės sveikatos pojūčius. Akivaizdžiai matyti, kad visi šios leksinės semantinės grupės pasakymai yra atsiradę iš esmės suvokiant žmogaus biologinės egzistencijos dėsnius, sveikatą ir nesveikatą (ligą) traktuojant kaip savotišką egzistencinę kokybę. Dėl to griežta egzistencinės sąmonės minties poliarizacija „sveikas–nesveikas“ kalboje įgauna semantinę formą „geras–negeras“: (plg.: „sveikas, -a“: *Vo šėndėinaų eso gera, nee nieks skaud, vo vakar bovau prasteesnė; „nesveikas, -a“: Ka atvažiavau i Gargždos, labaa bluoga (nesveika, serganti) bovau. Teep eso bluoga šėndėinaų, daa ka nanorėitėčiau (nenumirčiau).*

Vis dėlto nagrinėdami šios leksinės semantinės grupės asociacijų raišką, galime pastebėti, jog modelio sveikata–nesveikata–liga koreliacijos narių grandinėje lemiamas vaidmuo atitenka nesveikatos (ligos) požymiui. Taip yra todėl, jog neatskleista ligos paslaptis ir baugino, ir žadino vaizduotę, kėlė smalsumą, skatino stebėti ligos simptomus. Akivaizdžiai matyti, jog susiformavo atskiras kalbinės raiškos sluoksnis, kuriame žmogaus, kaip biologinės būtybės, pažinimas apibendrinamas ryškia societinės sąmonės forma.

2.4.1. „sveikata (sveikas žmogus)“

Šios mikrosemantinės grupės kalba kūrėsi ir plėtojosi iš esmės dviem kryptimis: 1) sveikatos pojūčių nusakymas; 2) asmens sveikatos būklės konstatavimas.

Nusakant sveikatos pojūčius, akivaizdžiai viršų ima analitinė kalbinė raiškos forma: *atkrūsti, -sta, atkrūto* intr. sustiprėti, atgauti sveikatą: *Al' ka pats būto atkrūtis – dabaa y vėini kaulelee; dvasuoti, -uoja, -avo* (dvasia – gyvasties stiprumas, gyvasties jėga) intr. pajėgti, turėti jėgų: *A muotinaalė bapadvasou? Daa dvasou; diktuoti, -uoja, -avo* (vok. dial. dicht tvirtas, stiprus): *Kėik če veedo (mudu) badėktousau. A tavaasis daa baidėktou [šieną pjauti]?; stavoti, -oja, -ojo* intr. turėti jėgų: *Jaau (interjektyvas oi) lig taavės kan (kažin) ar aš stavuoso [ateiti]. Būsau, kol stavuosau, vo paasko vaakaa laaigo veiz; laigyti, -o, -ė* intr. prk. apibendr. būti sveikam: *Sėrga, vo dabaa jau laiga (juok.). Kas navalga, tas nalaiga (juok.); šokinėti,*

-ėja, -ėjo intr. prk. būti sveikam: *Kan* (kažin), *ar aš šimeetą bašúokėnieso? No jau napšúokėniesi kap treigys* (juok.) *treigys* – tris žiemas mitės gyvulys; *išpustytas, -a* part. prk. (1) apie gerai besijaučiantį (plg. išpustyti išplakti dalgį): *Vuos bapaejau, vo šėndėiną eso kap išpostyta*. Kaip matome, šioje leksikoje iš esmės viršų ima veiksmožodinė raiška.

Leksika, kuria daroma išvada asmenį esant sveiką, stiprą, yra susijusi su gamtos įvaizdžiais, materialių daiktų, mitinių būtybių pavadinimais ar kita pažymimosios paskirties kalbine raiška. Plg.: *atkilus, -i* adj. (4) apie sveiką, stiprą: *Tavaasis* [vyras] *daa y atkėlos; ažuolinis, -ė* adj. (2) apie sveiką, stiprą: *Ons y vyrs oužoulėnis. Nąkuoki ėr aš oužoulėnė beso; gelžinis, -ė* adj. (2) apie labai stiprą, sveiką: *Veelnė, to tori torietė gelžėnė (geležinė) sveekaatą; gintaras* sm. (3b): *Je, aš eso sveeks kap gintars; ridikas* sm. (2): *Vo, ka to ton žindalą (cigaretę) meestomi iš bornuos, vo būtomi sveeks kaap rėdėks; velnias (biesas): Al' ana bova sveeka kap velns, tik vėsomet biedavuojuos (skundėsi). Y sveeka kap biesos, slinka (tinginė) y.*

2.4.2. „nesveikata / liga“

2.4.2.1. Apie sergančio žmogaus išorę

Šioje mikrosemantinėje grupėje iš esmės dominuoja leksika ir frazeologija, apibūdinanti sergančio žmogaus veido išraišką arba dėl ligos sumenkusį, sunykusį kūną. Plg.: *akys įkritusios* apie sergantį: *Teep akės y įkrėtosės, a ons y seergos?; viena nosis* apie sunykusį (po ligos): *Anoudėinaas sotėkau i nosėgondau – vo jenau, bapalėkosė vėina nuosės [iš jos]; popierius* sm. (1): *Vo y nobaalosė, teep kap puopierios* apie išbalusį sergantį; *džiūti, -sta, džiūvo* intr. lysti, menkti: *Teep pradiejau džiūtė – a kuoki lėga napuoniavuojas (neįsimeta); kātė* sf. (2): *Sodžiūvosė kap kaatė; vieni kaulėliai: Bapalėka sodžiūvės – vėini kaulėlee; kaulėliai suskaitomi: Vo ta nogarelė anuo iššuokosė, kaulėlee soksaituomi; vieni kriauklai* apie sumenkusį: *Esi mėnks – vėini kriauklaa; kresna* sf. (2) prk. apie sumenkusį žmogų (dėl ligos ir senatvės): *Besi tuoks kresna, kaam reek vaalkiuotėis. Tuoki bie kresnelė i ana. Ka veedo esau kresnas – solonkou (sulankuoja, sulenkia) dvėlinkos, i vėskas; vienas nugarkaulis* apie sumenkusį dėl ligos: *No tėik y sodžiūvais – vėins nogaarkaulis; pilvas prisitraukęs prie nugarkaulio* apie sumenkusį: *Veizo, pėlvs vėsaa pri nogaarkaulė jau prisėtraukis; vienas nugarpjūklis* apie sumenkusį: *I teep bapalėka anuo vėins nogaarpjūklis; sandžiūva* scom. (1) vlg. džiūsna: *Bapalėka vėsaa sondžiūva; šakalys* sm. (3b): *Sodžiūvais kap šakalys tievaalis (vyras) mona (mano); į ragą (sudžiūti) labai sumenkti: Nee, kon to mėslėji, sodžiūvosė į ragą; varna kąsnio negautų: Tuoki yr išdžiūvosė – varna kosnė nagautom, kuožną dėiną serg.*

Galima pastebėti, jog daugelio šių pasakymų vartosenai būdingas vadinamasis semantinis daugiafunkciškumas, t. y. dažną šios mikrosemantinės grupės žodį ar posakį galima išgirsti situaciškai vartojant ir kai apibūdinami organizmo pokyčiai dėl prastos mitybos ar fizinio išsekimo (plg. *vieni kaulai* apie sumenkusį: *Najiesi (nevalgysi) – bapalėks vėini kaulaa; viena nosis* apie sumenkusį: *Kuoks šėt esi: vėina nuosės – namuonykis (nesirodyk kuo) taip raginama geriau maitintis.*

2.4.2.2. Apie sergančio žmogaus savijautą

Sergančio asmens pojūčiams nusakyti vartojama gana plataus spektro kalbinė raiška. Plg.: *avis* sf. (4): *Kuos* (kosti) *kaap avės* sakoma sergant peršalus; *visi galai atidaryti* sakoma apsinuodijus maistu ar koku gėrimu: *Jeenau, vėsi galaa adaryti – kon ons pasėdėrba?*; *galva* sf. (3): *Galva y tuoki nagera, y skaudi, y tuoki kaap sodaužyta; paskutinė gysla virpa* apie nusilpusį: *Jau roduos ka i paskotėnė gysla vėrp; erškėtis* sm. (1): *Eso vėsaa kap i erškėičios įmesta* (sakoma suėmus skausmams; *karkuoti, -uoja, karkavo* intr. sunkiai kvėpuoti sergant: *Y seergos vaaks – teep kaarkou. Ka karkavau, ka karkavau, jeenau; karštas, -a* adj.(3) kas turi temperatūros: *Vaaks y karšts, kon daruov?*; *kūštena* scom. (1) kas nejudrus dėl ligos, leisgyvis: *Teep par aslą eet kap koštėna, y tuoki sėlpna; negalingas, -a* adj (1) sakoma jaučiant silpnumą: *Teep eso nagalinga, kas če būs? negerumas* sm. (2) silpnumas: *I jeem tuoks nageroms. Teep ožeejė tuoks nageroms; nervai neišneša* apie nervinį nusilpimą: *Kažėn, ar ana mukituojaus, ka teep nervaa naišneš?*; *pilvas šėlsta (šėliojas, kliuka)* sakoma sutrikus virškinimui: *Pėlvs šielst kliok, eso kaap kuoks buosaalis* (statinė) *išpūsta. Aš nažėnau – pėlvs šieliuojas, a reeks eetė pas daktarą; ant širdies anteina silpnumas* tampa silpna: *Jau šėrdės must y pu bronta – teep onteen ont šėrdėis tuoks sėlpnoms; i širdį kibti* sirgti širdies liga: *Kan kuo* (kažin ko) *kimb i šėrdį* sakoma jaučiant skausmus širdies plote; *širdis ant siūlo paverta* sakoma jaučiant didelį širdies silpnumą: *Ta šėrdės, must, ont siūla y paveerta; širdis apėjo* sakoma, kai pasidaro silpna: *Mona šėrdės apeejė, saaka maama, nabvažiouk, pasėlėk; širdis menkėja* sakoma apėmus silpnumui: *Šivakarą bova ožeejosė šėrdės mėnkietė; širdis išlipa pro kaklą* apie didelį kraujospūdį: *I teep roduos, ka šėrdės pru kaklą išlėps; širdies nebeturėti* apie sergantį širdies liga: *Jee kon pagalvuojuo, mēršto žemėn – naabtoro šėrdėis; viduriai* sm. (3b): *Vėdoree cyp kaauk* sakoma pučiant pilvą; *I dabaa šėtaa vėdorios kel, eso pripūsta kap vuors* sakoma pučiant pilvą; *traškalas* scom. (3b) menk. apie nusilpusį dėl senatvės, ligotą: *I aš tuoki beeso traškals – bėški vies paapot, i sergo.*

2.4.2.3. Ligų pavadinimai

Asmens sveikatos būklę apibūdinančioje žemaičių endriejaviškių leksikoje ir frazeologijoje randame ir vadinamųjų liaudies terminijos pavyzdžių. Plg.:

„pūlinis piršto uždegimas“: *áptaka* sf. (1): *Prisėmetė aptaka, kuoki skaaudi; landuonis* sm. (1) nago votis, aptaka: *Jee nabūs kuoks londounės;*

„plaučių tuberkuliozė“: *džiova* sf. (4) plaučių tuberkuliozė: *Lioub so vėštuoms, so katėnaas mėiguos, i prispiejė* (atsirado) *džiuova; džiuūtė gauti* susirgti plaučių tuberkulioze: *Sunkee dėrba, najiedis vėsomet – gaava džiuūtė;*

„plaučių uždegimas“: *plaudėgis* sm. (1): *I (Ir) šuoną ver vėrolee, a nie plaudegis?*

„geltonligė“: *gelta* sf. (4): *Vo daa basosėrga geelta;*

„difteritas“: *smaugos* sf. pl. (2): *Ožeejė smaaugas, mona do vaakotelios nosmaugė.*

Lioub išbers, smaaugas prispies (atsiras). *Nu* (nuo) *smaugų y geraa ropūžė ožpėltė* [degtinė];

„navikaulis, kaulinė atauga“: *naujos kaulas*: *Naaujuos kauls pradiejė augtė;*

„paralyžius“: *kādugis* sm. (1): *Ka pradiejė kaadogis laužytė, baugėe i veizietė;*

„epilepsija“: *mirštamoji liga*: *A to žėnaa, ana tor mērštamojė lėgą?*

„hemorojus“: *poniška liga*: Įgavis puonėšką lėgą vaarga vaarga;
 „sifilis“: *prastoji liga*: Kon ana darė, ka įgaava prastojė lėgą?
 „vėžys“: *ėduonis* sm. (3a): Jau to, zoikeeli, to vabaleeli, jau kap tas jiedounės prisėmetė,
 to nieka napadarysi; *bjauri liga*: Bjaurė lėgą toriejė – kėik elгаа anon kónkėna;
 „peršalimo liga“: *posargos* sf. (1): Ee, dabaa y puosargas.
 „gastritas“: *skrandžio liga*: Monaasis [vyras, sutuoktinis] ėr (irgi) toriejė skronde lėgą.

2.5. Leksika ir frazeologija, skirta asmens socialiniam statusui įprasminti

Daugelyje šios leksinės semantinės grupės pavyzdžių matyti praeities socialinės tikrovės realijos. Vis dėlto praeities socialinius santykius ženklinsios sąvokos dabartinio laikmečio kalboje jau atrodo aiškiai unifikuotos, netekusios ankstesnių laikų socialinio turinio ir siejamos vien su turtingo arba neturtingo gyvenimo idėja. Plg.: *bajoras* sm. (2): *Vaikeeli, tèn bajuoraa, kon to mėsleji* (manai) apie turtingai gyvenančius; *dvaras* sm. (4) geri trobesiai: *Ka to matytomi, kuokios anėi dvaros išsėstatė* sakoma stebintis kam praturtėjus; *ponas* sm. (2) apie turtingą: *Nee tuo puona, nee nieka, tor bėškį* (truputį) *pėninga pasėdieji*; *dienininkas* scom. (2) apie samdytą padienį darbininką: *Ana greet nukasė* [bulves], *bėn toriejė i dėinėninkų. Aš galo* (galiu) *būtė gers dėinėninks* juok. moteris pasakoja apie savo darbus; *juodas, -a* adj. (3); *juodelis, -ė* smob. (2) apie juodadarbį: *Jouds namuokyts žmuogos esi vaargdėinis. Aš vaargšė joudelė bovau vėsą omžiu; lažáuninkas, -ė* smob. (1) apie labai sunkiai dirbantį, vargstantį: *Ėr aš kap kuokė lažáuninkė vaargsto; vārgdėinis, -ė* smob. (1) apie sunkiai ir vargingai gyvenantį: *No omžio bova vaa-rgdėinio i būs – teep y palėkta.*

2.5.1. Apie turtingą padėtį

Šios semantinės grupės leksika ir frazeologija iš esmės kūrėsi ir plėtojosi pagal dvinarės opozicijos „turtingas-neturtingas“ principą. Aiškiai matyti, jog visuomeniniame gyvenime ir žmonių sąmonėje išitvirtinę turtingai (piniginiai) santykiai formavo siekiamo idealo („turtingas“) įvaizdį, todėl nepasiekto šio idealo situacija neretai lieka nuspalvinta ironija, peraugančia iki satyros ar šaržo. Plg.:

„turtingas, -a“:

auksu apipilti padaryti ką turtingą: *To moni auksu apėpėlk, aš tèn neeso* [gyventi]; *dvarą (dvarus) sukriauti* praturtėti: *Jug mees nikúokios dvaros nabsokriausam. No, must jau kriausi dvarą* juok. apie pinigų taupymą; *gauruotas, -a* adj. (1) prk. apie labai turtingą: *Gaurouts esi – tavi reek peeštė* (juok.); *nauda* sf. (3) turtas: *Palėka tėik* [daug] *nauduos anaa; stora kišenė: Ka stuorą kėšenė* (kišenė) *tori, iš anuos gali vėrškintė* (naudotis). *Jee stuoruos kėšenės naatori, varykis laukon; piningas* sm. (3b): *Pėninga toriesi* [labai daug], *galiesi sėinas klejoutė* (juok.). *Toriejė anėi pėninga kap šėina* (labai daug). *Kuokios to dvaros pėrksi, pėningeelė reekiejė torietė kopėtuoms* (krūvomis prk. labai daug); *ant piningų maišo sėdėti*: *Iš kor aš paimso, ar aš tavėi ont pėningų maiša siedo, biesė; piningais aptekti*: *Geraa anėi gyvena, pėningaas bova apteekosis; piningo prilaiykiti*: *Vo nasakyk* [nieko], *ons prilaiika pėninga; subinė* sf. (1) vlg. užpakalis: *Vo anims, ka pėlnas sobėnės* [turto], *kas bieda?*; *šimtais apsikriauti*

būti labai turtingam: *Vėina pati gyvena šimtaas apsekriuvosė, vo išeejė vėskas ont nieka; tūkstantė* sf. (1): *Iš kor anims tuos tūkstantės, a iš sobėnės atsėrond? Tūkstantės rūkstantės, jė, vaikkeeli* (juok.); *turtas* sm. (4): *Vo tuo toorta lakamėjuos (troško), teep kliebees kliebees* (glėbiais); *velnys* sm. (3): *Baguots (turtingas) bova kap velnys, vo dvasėnuos* (nieko nevalgė, badavo);

„neturtingas, -a“:

plikas, -a adj. (4): *Palėkuom omžėnaa plėki. Vėsi plėki auguom, tievatee nieka natoriejė; plika mesa* apie neturtėlę nuotaką: *Plėkuos meesuos nieks nanuoriejė, tujau klaus, kon dalėis dous; be kelnių palikti* iron. tapti neturtingam: *Ta aš toro i ba keelnio palėktė, jee vėsi moni* (mane) *teep smaauk* (išnaudoja); *kišėnėje neturėti*: *Vo ka kėšenie natoriejee, na bakuožnaasis* (ne bet kas) *so tavėm ruodą* (pašnekesi) *varys; kišėnėje gyvatė šnypščia*: *Jė, nuorietom i anoudo* [statytis nama], *vo ka kėšenie gyvatė šnypšt; kišėnė neišneša*: *Nuori stuokis, nuori valuokis, jee tau kėšėnė naišneš; vargo vaikas* apie vargdienį: *Varga vaakotelee bovuom vėsi: i tėi tievaa vaargdėinee, i vaakaa; vargo bitis*: *Kon padarysi žmuogos, ka esi tuoks vaarga bėtės; vargo bičiulis*: *Ka i tuokėi vaarga bėčiolee, vo paskounaas* (paskui) *prasėgyvena. Varga bėčiolis bovau, tarnavau po svetėmas ronkas; vārgdienis* scsm. adj. (1): *Truobalė vietras nūnešė, i bapalėkuom tuokėi vārgdėinee. Kon to padarysi, žmuogos, ka esi tuoks vārgdėinis* (apie neturtėlį, vargšą).

2.5.2. Apie šeimos gyvenimą

Panagrinėjus žemaičių endriejaviškių šio sluoksniu leksiką, galima pastebėti, jog viršų ima tie kalbos pavyzdžiai, kuriais išsakomas rūpestis dėl šeimos kūrimo ar apibūdinamas šeimos pagausėjimas.

Viešojo nuomonė, santuoką pripažinusi kaip vienintelę teisėtą šeimos institucijos formą, gana atsainiai vertino vyro ir moters ikisantuokinį seksualinį gyvenimą. Leksika ir frazeologija, apibūdinanti bendrą ikisantuokinį gyvenimą arba gyvenimą iširus santuokai, yra nuspalvinta pašai pa ar net stipresne pajuoka. Plg.:

brėžalas sm. (3b) apie meilužį: *Aš sakau, a nator kamė* (kame, kur) *kuokį briežalą? Prisėklejaava* (prisitaisė, prisimeilino) *pri anuos tuoks briežals; breigumas* sm. (1) apie meilužį: *Al' saaka, ana tor kuokį breigomą. Must, tēkraa, kuokį breigomą tor, kėteep nier; gyvnašlis* sm. (1) apie netikrą našlį, išsiskyrėlį: *Vo ta palėka ons gyvnašlis* (iron.); *nakties šepgaudas* apie meilužį: *Je, tas na vyrs anuos, tas y naktėis šepgauds* (juok.); *vaikūzas* sm. (2): *Meergas so taas vaikūzaas laaksta, kol paskiau bieda; i vaikūzo kelnes lįsti* apie artimus ryšius: *I vaikūza tuo keelnės leend savėi, naatkreto* (neatgrasau).

Vis dėlto daugiausia leksikos ir frazeologijos pavyzdžių skirta analizuoti visoms šeimos kūrimo aplinkybėms. Krenta į akis tai, kad įvairūs pasakymai buvo skirti skatinti nuolat domėtis šeimos kūrimo reikalais, nepamiršti bėgančio laiko: *vienas i kitą įsitikėti* pamilti: *Tėik y vėins i kėtą įsėtėkiejosis; mergą (mergelką) veizieties (čiupti, sukti)* vesti: *Ožaugis y, jau gal kuokė* (kokią) *mergelką veizietėis. Jau nasnausk – čiopk* (rinkis) *i to kuokė* (kokią) *mergelką. Vo kuo balauktė, jau gal meergą soktė; skudurus sumesti i kriūvą* susituokti: *Y tėik abodo sokėbosio, jau gaus mestė skodoros i kriūvą; tas laikas* galima kurti šeimą: *Tągo žaanėjas* (tuokiasi), *jau tas laiks; i tą skūrą pareiti* subręsti santuokai: *Jau, vaikeli, i ton skūrą preejis, ons*

vez savą lėzdą; **barzdos rėtį priskusti** subręsti santuokai: *Vakaali, jau barzduos rietį priskotis, jau gal žanytėis* (vesti).

Nekreipiantys dėmesio į šeimos kūrimą ar dėl įnorio likę bešeimiai paprastai buvo pašiepiami: **palikti kaip benorinti** neištekėti: *Staipies vaipies vaaiķį* (vaikiną) *pamačiosė, kas aš, i palėka kap banuorėntė*; **pustretinė** sf. (2) apie 25 metų amžiaus merginą: *Postretėnė skūrėnė, vo trys – i kobėlą* (juok.); **bergždinys** sm. (3b) iron. apie nevedusį: *Jau ka nažaanėjas, palėks bergždėnys*; **senvaikis** sm. (1) apie nevedusį: *Je, jug* (juk), *vaaiķeli, ons y senvaikis. Ee, tuokėi senvaikėe, nee anėi bažanėjas. Senvaikis, velns, i kas y matis vaaką* (mergaite) *tuokė išnauduotė*.

Daug atidos praeities gyvenimo kultūroje skirta šeimos gausėjimui: **lauktis baliaus** būti nėsčiai: *Bėn jau i viel laukas baliaus?*; **durelės varstosi** apie lytinį gyvenimą: *Nieka, jau kap dorelės varstuos, teep i vaakelee pabėrst*; **drūkta** adj. (3) apie nėsčią: *Vo y drūkta, kaap ana ton vaaką išnešiuos? Vo y drūkta ba modas* (labai); **pakriautą** adj. (3) apie nėsčią: *Anoudėinaas veizo – bėn jau viel y pakriauta*; **nebe viena** apie nėsčią: *Vo jau y nabvėina, jau i spaalva* [veido] *kėtuokė*; **pilvas lipa ant nosės** apie nėsčią: *Daa tas* [vaikas] *tabie maažos, vo jau i viel pėlvs lėp ont nuosės*; **pilve jomarkas** apie nėsčią: *Musientaas, jau i viel pėlvė juomarks*; **su pilvu** apie nėsčią: *Veizo – jau i viel so pėlvo vaakščiuo*; **žirnis gorčiuje** (yra) apie nėsčią: *Bėn jau y žėrnis gorčiuo?* (juok.). Šie pavyzdžiai iš esmės paženklinti žemaičių žmonių natūrai būdingu pašmaikštavimu.

Leksika ir frazeologija, įprasminanti šeimos gyvenimo realijas, reikalauja itin subtilios analizės, nes čia atšviečia per amžius ugdytas požiūris į gyvybę, matyti papročių etika, tradicijos. Šiuo tarpu paminėtas tik vienas kitas būdingesnis pavyzdys, atspindintis esmines šio leksikos sluoksnio kūrimosi tendencijas.

2.5.3. Užsiėmimas, amatas

Čia būtų galima paminėti ir vieną kitą žemaičių endriejaviškių šnekotos plote aptinkamą unikalų pavyzdį, skirtą apibūdinti žmogaus darbinei veiklai. Aiškiai matyti dėsningumas žmogaus užsiėmimą ar amatą įvardyti pagal būdinguosius darbinės veiklos požymius. Plg.: **dainiuškininkas, -ė** smob. (1) dainininkas: *Dainiou ons, mustaas būs dainiuškėninks. Vo tų dainiuškėninko* [daug], *vėsi pasėšvėiti* (pasipuošę), *vėsi graži*; **grybininkas, -ė** smob. (1) grybautojas: *Ka privažiava širitaas tų grybėninko, y pėlni paplėntee, naatveras ni vėins grybs*; **karosauti, -auja, -avo** intr. gaudyti karosus: *Na teep lioubam karuosautė, – sò kiuocio* (krepšiu); **karvāmilžė** sf. (1) melžėja: *Vo to ropūka* (rupūka keik. rupūžė), *karvāmilžės ont monės ka pašiola*; **milžikė** sf. (2) melžėja: *Mėlžėkės sobiega, veiz*; **kerdis** sm. (2) piemenų vyresnysis: *O kas tėn bova ož ton dėdėjį keerdį?*; **kerdelka** sf. hibr.(1) piemenė: *Jauna ka bovau, daa kerdelka, išsėprašiau važioutė i Palongą*; **laisškānešis, -ė** smob. (1): *Jau must laiškānešė ateejė, eek paveizietė*; **lydekinėti, -ėja, -ėjo** intr. gaudyti lydekas: *Jau tamė laikė lioubam lydekėniesaam*; **medkirtis, -ė** smob. (1) medžių kirtėjas: *Je, baišeen iš anuo medkėrtis*; **mėlenāuti, -auja, -avo** intr. rinkti mėlynių uogas: *Stasė, vo to a daug prisėmielėnavaa? Šimėtą* (šiemet) *nakon* (ne ką, mažai) *mielėnausaam, – nošalosės vėsas mielėnės*; **nertinikė** sf. (2) nėrėja, mezgėja: *Nertėnėkės vaaks* (sūnus) *ėr tor iš armėjės paretė*; **mynėjas, -a** smob. (1) Sosėrinka [linų] *myniejee, toriejė nubongas* (pabaigtuves); **numsargas** scsm. (1): *Palėkso aš anon i nomsargos, vo paatės* (patys)

lekam; *paganikas* sm. (2) skerdžiaus padėjėjas: *Daa anam natink, daa douk puorą paganėkų*; *plentininkas* sm. (1) plento tiesėjas ir tvarkytojas: *Plėntėninko y dėrbis pri plėnta, paskounaas sosėrga*; *skarmalninkas* sm. (1) skudurų supirkinėtojas: *Seniaus lioubies (būdavo) važius par kaimos skarmalninkaa*; *šluotininkas* sm. (1); *šluotrišis* sm. (1) šluočius: *Nabie oždarbies ni šloutėninkams. Ont kalnaalė tən gyvena tas šloutrėšis*; *turgininkas, -ė* smob. (1) turgaus prekiautojas: *A šiuo savaitie, sakė, veš torgėninkos [į Klaipėdą]*; *úogautojas, -a* smob. (1) kas renka uogas: *Reek šarpee (germ. greitai) vėrtė pėitos, jug parees óugautuojee iš mėškaalė. Ontaa jau ėr ougautuojee pareen iš ougo. Ougautuoja daugiaus kap tų ougynų*; *vėžautojas, -a* smob. (1) kas gaudo vėžius: *Viežautuojee lioub viežaaus Vėvėržė (Veiviržo upelyje), ė ka to matytomi, paar naktės*; *Privažiou vėsuokių tų viežaaautojo, natoram ramybės. Viežaaautojo y pėlns pavevėržis (paveviržis, vieta palei Veiviržo upelį)*; *žėmininkas* scom. (1) valstietis, žemdirbys: *Nee, kėik mumis, tus žėmėninkos, y vėseep skriaudi (skriaudė), kap aš baātmėno.*

Apžvelgus keleto leksinių semantinių grupių raiškos ypatumus žemaičių endriejaviškių šnekteje, iš visų kalbos pavyzdžių matyti, kad šio krašto žmonių kalbėjimo būdas yra savitas dėl kone kiekviename žodyje ar posakyje jaučiamo pasaulio daiktų ir reiškinių subjektyviojo vertinimo, kuriame ryškėja ištisa emocinio reagavimo į pasaulį gama: nuo graudaus lyrizmo iki rūsčios žodžio šviesos. Taip šioje šnekteje per šimtmečius išsikristalizavo ištisas žodyno sluoksnis, įprasminantis savaimingą žemaičių endriejaviškių būtį ir dvasią, atspindintis dorovines-etines gyvenimo vertybes, išryškinantis etninius šio krašto savitumus. Beje, daugiausia vaizdingos leksikos, pastoviųjų palyginimų bei metaforinių frazeologizmų matyti tose mikrosemantinėse grupėse, kurių paskirtis yra apibūdinti žmogaus elgesio trūkumus, prastą būdą, netinkamus individo santykius kaimo bendruomenėje, gyvenančioje pagal visuotinai pripažintas socioetinės elgsenos normas. Tai liudija, jog nuo senovės ir šiame Lietuvos krašto kampelyje žmonių gyvenimą įprasmino nerašytas etikos kodeksas, tvirta viešoji nuomonė, pastangos rūpintis kiekvienu kaimo bendruomenės nariu, saugoti bendruomenės gyvenimo kultūrą.

Literatūra ir šaltiniai

Gudavičius A. *Etnolingvistika*, Šiauliai, 2000;
Lietuvių kalbos žodynas, Vilnius, 1941–2002, t. 1–20.

Sutrumpinimai

adj. = adjectivum, būdvardis
 dem. = deminutivum, mažybinis
 dial. = dialektizmas (tarminis žodis, tarminė forma, tarmiškai)
 emph. = emphaticum, įvardžiutinis
 fam. = familiarus, familiariai
 germ. = germanizmas
 hibr. = hibridas
 interj. = interjectio, jaustukas, ištiktukas
 intr. = verbum intransitivum, negalininkinis veiksmažodis
 iron. = ironiškas, ironiškai
 juok. = juokiamasis, juokiamai
 k. = kaimas
 keik. = keikiamasis, keikiamai

lenk.	= lenkų
m.	= metai
menk.	= menkinamasis, menkinamai
niek.	= niekinamasis, niekinamai
part.	= participium, dalyvis, pusdalyvis, padalyvis
pl.	= pluralis, daugiskaita; tik daugiskaita vartojamas, daugiskaitinis
plg.	= palygink
ppr.	= paprastai
prk.	= perkeltine reikšme
psn.	= pasenęs, nebevertojamas žodis, posakis, pasenusi reikšmė
scom.	= substantivum commune, bendrosios giminės daiktavardis
sf.	= substantivum femininum, moteriškosios giminės daiktavardis
sl.	= slavų
sm.	= substantivum masculinum, vyriškosios giminės daiktavardis
smob.	= substantivum mobile, vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardis
t.y.	= tai yra
tr.	= verbum transitivum, galininkinis veiksmažodis
vlg.	= vulgarizmas, vulgariai
vok.	= vokiečių
zool.	= zoologijos terminas

Straipsnio rankraštis įteiktas 2006 03 01, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 04 29, skelbti parengtas 2010 05 14.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Endriejavas“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas *Virginijus Jocys*).

Straipsnio kalbos redaktoriai *Grażina Indrišiūnienė, Albinas Masaitis*, korektorė *Rasa Kašėtienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (tam skirtuose leidinio skyriuose):

1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

© Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą nesutrumpintą pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data).